

۹۱، ۱۰، ۱۴

۴۵

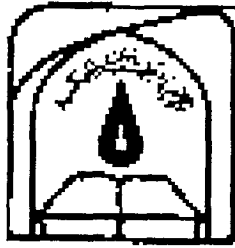
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۲۲۰۳۷

۱۳۸۱ / ۱۱ / ۱۰

۱۳۸۱ / ۷ / ۲۰

کتابخانه مرکزی
دانشگاه تربیت مدرس
تهران

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع رسانی

امکان سنجی آموزش از راه دور از طریق اینترنت کتابداری و اطلاع رسانی در ایران

محمد حسن زاده

استاد راهنما:

دکتر علی شکویی

استاد مشاوره:

دکتر آتش جعفرنژاد

۴۲۲۵۴

تابستان ۱۳۸۱

تاییدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

بدینوسیله پایان نامه کارشناسی ارشد خانم آقای محمد حسن زاده تحت عنوان «امکان سنجی آموزش از راه دور از طریق اینترنت کتابداری و اطلاع رسانی در ایران» تقدیم می شود. اینجانبان نسخه نهایی این پایان نامه را از نظر فرم و محتوی بررسی و تایید کرده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنیم.

نام و نام خانوادگی و امضای اعضای هیات داوران:

استاد راهنما (مدیر گروه):

دکتر علی شاکویی

استاد مشاور:

دکتر آتش جعفرنژاد

استاد ناظر:

دکتر زهرا اباذری

استاد ناظر و نماینده شورای تحصیلات تکمیلی:

فاطمه زندیان

رئیس هیات داوران
دکتر سید علی شاکویی

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و ...
از این پایان نامه برای دانشگاه تربیت مدرس محفوظ است.
نقل مطالب با ذکر ماخذ بلا مانع می باشد.

کتابخانه مرکزی
موسسه عالی
پایان

تقديم به:

يگانه بهانه براي بودنم،

پدر و مادر عزيزم

شريان اميد زندگي ام،

برادران و خواهرانم

تشکر و قدردانی

خدا را شاکریم که به ما قدرت اقدام در حریم علم و معرفت عطا نموده و توفیق انجام این تحقیق را ارزانی داشت. در طول تحقیق افراد زیادی محقق را یاری و از الطاف خود بهره مند نموده اند که یاد از همه آنها در اینجا مقدر نیست ولی به رسم قدر شناسی در ابتدا از زحمات استاد گرامی جناب آقای دکتر علی شکوئی که با گشاده رویی و سعه صدر راهنمایی تحقیق را برعهده داشتند و جناب آقای دکتر آتش جعفر نژاد مشاور محترم که در همه مراحل تحقیق زحمات ما را قبول کرده و با دلسوزی و به رسم استادی یار و یاور بنده بودند تشکر و قدردانی می نمایم. جا دارد نسبت به تمامی اساتید گروه های کتابداری و اطلاع رسانی کشور جهت پاسخگویی به پرسشنامه و دوستان عزیز جناب آقای دکتر ادیب، دکتر باباپور، مهندس یاری، مهندس آقاخانی و مهندس خلیل کاظمی که با متانت و بزرگواری محیط آرامی را برای محقق فراهم آوردند و از هیچگونه کمکی دریغ نکردند مراتب سپاسگزاری خود را اعلام نمایم. نهایتاً از تمامی عزیزانی که با یاری بی دریغ خود در انجام این تحقیق نقشی داشته اند تشکر می نمایم.

آموزش از راه دور در راستای پیشرفت خود با بهره گیری از فناوری اطلاعاتی و آموزشی در قالب شبکه جهانی اینترنت و قابلیت های وب جهان گستر (WWW) به حدی از تکامل رسیده است که کلاس های اینترنتی و دانشگاههای مجازی به عنوان گزینه های جایگزین برای کلاس های عادی و دانشگاههای سنتی در نظر گرفته شده است و روز به روز وجود خود را اثبات می نماید. در این میان رشته کتابداری و اطلاع رسانی نیز به عنوان یک رشته میان رشته ای که با فناوری اطلاعات و آموزشی به صورت مستمر و گسترده سرو کار دارد از پیشرفت های حاصله استقبال نموده است و در کشور های مختلف در دانشگاههای مجازی در مقاطع مختلف برای دانشجویان راه دور از طریق اینترنت ارائه می گردد. بنابر این لزوم پرداختن به این مساله و زمینه یابی و امکان سنجی آن بیش از پیش احساس می شود. تحقیق حاضر امکان سنجی آموزش از راه دور کتابداری و اطلاع رسانی از طریق اینترنت در ایران را در قالب سه مولفه: امکانات و تجهیزات گروهها، سابقه و مهارت اساتید و برنامه های آتی گروهها بررسی می نماید. بنا به ماهیت تحقیق روش تحقیق پیمایشی انتخاب شده است که مطالعه متون و منابع موجود درباره موضوع و تهیه پرسشنامه برای اعضای هیات علمی گروههای کتابداری و اطلاع رسانی و جمع آوری داده های مربوط به سه مولفه مذکور مکمل اجرای این روش بوده است. بعد از گردآوری اطلاعات مربوط به گروهها و اساتید در مورد مسائل مربوط به گروهها امکان برگزاری دوره های از راه دور رشته بحث و بررسی شده است. نتایج نشان داد که بیش از ۵۰ درصد گروههای کتابداری و اطلاع رسانی شرائط و امکانات اولیه برای برگزاری چنین دوره ها را دارند. در مقابل بیش از ۵۰ درصد اساتید تا به حال به این موضوع پرداخته اند و سابقه برگزاری چنین کلاس هایی را ندارند و در نهایت بیش از ۹۱ درصد گروههای کتابداری نیز هیچ برنامه ای برای آینده در مورد آموزش کتابداری و اطلاع رسانی از راه دور ندارند. علاوه بر آزمودن فرضیه های تحقیق پیشنهادهایی به عنوان راهکار عملی ارائه گردید است و در نهایت با توجه به زمینه های موجود و خارج از حوصله تحقیق حاضر، پیشنهادهایی نیز برای تکمیل اهداف نهایی از طرف محققین آتی صورت پذیرفته است.

کلیدواژه ها

کتابداری و اطلاع رسانی، آموزش، آموزش از راه دور، اینترنت، فناوری اطلاعات، آموزش مبتنی بر فناوری اطلاعات، کلاس های اینترنتی، دانشگاههای مجازی، امکان سنجی، ایران، فناوری آموزشی، امکانات و تجهیزات، سابقه و مهارت اساتید، برنامه های آتی

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
	فصل اول: طرح تحقیق
۲.....	مقدمه
۶.....	بیان مساله
۱۲.....	ضرورت و اهمیت تحقیق
۱۳.....	اهداف تحقیق
۱۳.....	پرسش های اساسی تحقیق
۱۴.....	فرضیه تحقیق
۱۴.....	تعاریف عملیاتی
	فصل دوم: مرور ادبیاتی و پیشینه تحقیق
۱۷.....	طرح های آموزشی مبتنی بر فناوری اطلاعات
۱۸.....	خودآموزی
۱۹.....	راهنمایی از راه دور
۲۱.....	کلاس های درسی مجازی
۲۳.....	آموزش گروهی
۲۳.....	تولید اشتراکی مواد آموزشی
۲۵.....	ملزومات مواد آموزشی الکترونیکی
۲۶.....	طبقه بندی بحث آموزش مبتنی بر فناوری اطلاعات
۲۸.....	بخش ارتباطات
۲۹.....	بخش مدیریت داده ها
۳۱.....	عملیات ویژه آموزشی
۳۵.....	آموزش online
۳۵.....	مسائل موجود در آموزش online
۴۲.....	فراگیران در عصر اطلاعاتی
۴۲.....	توسعه برنامه های آموزشی
۴۳.....	توسعه دوره های آموزشی
۴۵.....	انتخاب رسانه های آموزشی
۴۶.....	تله کنفرانس شنیداری
۴۶.....	ویدئو

۴۷.....	تله کنفرانس دیداری
۴۷.....	کنفرانس مبتنی بر رسانه های کامپیوتری و مجازی
۴۸.....	اداره امور دانشکده
۴۹.....	مدیریت دانشجویی در دوره های از راه دور
۴۹.....	ارزیابی نتایج
۵۰.....	آموزش از راه دور کتابداری و اطلاع رسانی
۵۷.....	پیشینه فارسی

فصل سوم: روش تحقیق

۶۱.....	روش انجام تحقیق
۶۲.....	متغیر های تحقیق
۶۲.....	جامعه آماری
۶۲.....	ابزار و شیوه گردآوری داده ها
۶۳.....	روش های آماری

فصل چهارم: یافته های تحقیق

۶۶.....	توصیف آماری
۶۶.....	امکانات و تجهیزات گروهها
۶۹.....	سابقه و مهارت اساتید
۷۴.....	اهداف و برنامه های آتی گروهها و اساتید
۷۶.....	توصیف کلی داده ها

فصل پنجم: یافته های تحقیق

۸۲.....	آزمون فرضیه های تحقیق
۸۳.....	بحث و بررسی
۸۴.....	پیشنهادات
۸۶.....	محدودیت های تحقیق
۸۷.....	پیشنهاد برای تحقیقات آتی
۸۹.....	ضمیمه
۹۰.....	فهرست منابع
۹۴.....	چکیده به انگلیسی
۹۵.....	صفحه عنوان به انگلیسی

فصل اول

طرح تحقیق

مقدمه:

آموزش از راه دور پدیده‌ای است که در پی تمایل فراگیران به دسترسی غیر حضوری به مطالب درسی، محدودیت‌های زمانی، مکانی و مشکلات حضور اجباری و به موقع در کلاس‌های درسی بوجود آمد. با پیشرفت‌های فناوری اطلاعات و کاربرد آن در امر آموزش عالی، بعد دیگری از این نوع آموزش مطرح گردیده است. شبکه‌های کامپیوتری به ویژه شبکه جهانی اینترنت و وب جهانی (www) هم تسهیلات ویژه‌ای در این راه بوجود آورده است. در آموزش از راه دور (از طریق اینترنت) دانشجویان می‌توانند بدون مراجعه به ساختمان دانشکده یا دانشگاه در دوره‌های آموزشی دلخواه خود ثبت نام نمایند و در کلاسهای مجازی بدون محدودیت زمانی و مکانی شرکت کنند و در موقع دلخواه مطالب درسی را مرور و با همکلاسی‌های خود قرار کنفرانس و یا جلسه‌های مشورتی بگذارند یا مطالب علمی جدید را در تابلوی اعلانات مجازی دوره تحصیلی جهت مطالعه و ملاحظه همکلاسی‌های خود نمایش دهند یا بطور مستقیم به کتابخانه مجازی یا دیجیتال دانشگاه وارد و منابع درسی مورد نیاز خود را بازیابی، مطالعه، ذخیره و یا بصورت چاپی تهیه کنند. این نوع تحصیل می‌تواند مشکلات زمانی و

کمبود وقت دانشجویان را بر طرف نمایند و امکان ادامه تحصیل و آموزش مستمر را در حین کار برای طالبان علم و تحصیل فراهم آورد تا آنها از اماکن و ساختمان های مختلف در دوره های دلخواه شرکت و به تحصیل ادامه دهند. بالطبع در این میان نقش فناوری های اطلاعات، اینترنت، نرم افزارهای مربوط به آموزش از راه دور، کتابخانه های مجازی، وب و قابلیت های محاوره ای و تکاملی آن بخصوص فناوری پیوند¹ و مدل های فرامتنی² و فراداده ای³ انکار ناپذیر است. این موارد به منزله زیر ساخت های قوی و مطمئن فرایند آموزش از راه دور از طریق اینترنت را پشتیبانی می کند و در نتیجه تعاملات موجود بین سیستم ها و دانشجویان، فضای کلاسی و ارتباطات انسانی حاصله شبیه سازی می شود و حتی با ارائه پاسخ به سؤالات احتمالی دانشجو فرایند آموزش تکمیل می گردد. آموزش از راه دور تا کنون که ما شاهد آن هستیم و در عصر اطلاعات و ارتباطات آن را دنبال می کنیم، راه های دور و درازی را پیموده است که نگاهی گذرا به تاریخچه این نوع آموزش خالی از لطف نخواهد بود.

گر چه آموزش از راه دور ریشه در زمانهای قدیم و شیوه آموزش افلاطون برای شاگرد خود دیانیسوس و یا نامه های احکام مذهبی سنت پائول به کلیساهای مسیحی دارد، ولی اکثر مورخین شکل پیشرفته آن را به تاریخ ۱۷۲۸ نسبت می دهند که در بعضی از مناطق اروپا بوسیله نامه دوره های کوتاه مدت و آموزش های مختصری ارائه می گردید. با این همه چون تا قرن هیجدهم آموزش و پرورش رسمی در اختیار اشراف و گروه کوچک روحانیون کلیساها بود و توده مردم از حق تحصیل و ورود به مراکز آموزشی محروم بودند پیشرفت های زیادی حاصل نشد. بعد از آن حوادث دگرگون کننده ای چون انقلاب فرانسه، انقلاب آمریکا و رنسانس پرده از میان اشراف و توده مردم در امر تحصیل و سایر امور اجتماعی برداشت و مفهوم دموکراسی با خود مفاهیم دیگری را هم به ارمغان آورد که توده مردم هم

¹ Link Technology

² Hypertext Models

³ Meta data

باید فرصت ارتقای منزلت و دسترسی به آموزش و سایر امکانات دیگر را داشته باشند و به دنبال صنعتی شدن جوامع نیاز به افراد آموزش دیده و ماهر و به دنبال آن آموزش مادام العمر بیش از پیش احساس شد. این نیازها آموزش مکاتبه ای را به عنوان راه حل مسئله و دانشگاه عموم مردم پیشنهاد می نمود که با افزایش سطح سواد در اواسط قرن هیجده کتابها هم بیش از پیش ارزش خود را نشان دادند و کتابخانه های عمومی تاسیس گردید (anonymous, 2001).

از سال ۱۸۷۴ جان ونسان^۴ و لوئیس میلر^۵ اقدام به برگزاری دوره ۱۵ روزه سرگرمی، تفریحی و آموزشی برای معلمین نمودند. مؤسسه چاتاکووا در ایالت نیویورک هم کلاس های هنری، بازیگری، مطالعات علمی - ادبی و ... برگزار نمود که به عنوان دانشگاهی برای توده مردم در آمد. نهایتاً از سال ۱۸۷۸ دایره علمی - ادبی چاتاکووا اقدام به برگزاری برنامه های ۴ ساله تحصیل در خانه^۶ در زمینه تاریخ و ادبیات کرد که از همین جا زیر بنای آموزش از راه دور به شکل مکاتبه ای^۷ شکل گرفت و سپس به مدت ۵۰ سال در محبوبیت کامل در سراسر آمریکا و کشورهای اروپایی و سایر ممالک از جمله کشور های آسیای غربی و اقیانوسیه ارائه گردید. در این میان دانشگاه ها نقش اساسی را داشته اند و در واقع آینده این نوع آموزش را شکل می دادند. با گذشت زمان دانشگاههای زیادی دوره های مکاتبه ای برگزار نمودند تا جایی که در دهه ۱۹۲۰ بیش از ۳ میلیون دانشجوی جدید و بیش از ۳٪ جمعیت ایالات متحده همه ساله در دوره های مکاتبه ای شرکت می کردند که این روند رفته رفته به عنوان یک عامل هشدار دهنده برای نظام های آموزشی محوطه دانشگاهی^۸ و دانشکده ای عمل می کرد. سرانجام در پی مشکلات روزافزون پیشرفت دانشگاهها و دوره های آموزش مکاتبه ای در سال ۱۹۲۶ شورای ملی

^۴ John H. Vincent

^۵ Lewis Miller

^۶ Home Study

^۷ Corresponding Education

^۸ On Campus

آموزش در خانه⁹ (NHSC) در ایالات متحده تشکیل شد و رفته رفته استاندارد های آموزشی، اصول اخلاقی و حرفه ای و روشهای مؤثر برای آموزش در خانه تدوین گردید. در میان عوامل تاثیرگذار بر پیشرفت آموزش به شیوه دور از محل دانشگاه و دانشکده، جنگ های جهانی را می توان نام برد که از یک طرف برای آموزش سربازان و از طرف دیگر برای آموزش اسرای جنگی به کار برده شد (Noffsinger, 1926).

از سال های ۱۹۷۶ به بعد از تلویزیون و برنامه های رادیویی بعنوان وسیله ای برای ترویج مهارتها و آموزش افرادی که اعلام آمادگی کرده بودند استفاده شد (Malony, 1967, P.15).

با پیشرفت فناوری و قابلیت های کامپیوتر و ایجاد شبکه ها و به میدان آمدن سایر رسانه های دیداری و شنیداری تعاملی بار دیگر مفهوم آموزش بصورت دیگری تعبیر شد و صفت راه دور را به شکلی دیگر برای ادامه راه برای خود برگزید. از این مرحله به بعد در دو دهه آخر قرن بیستم آموزش از راه دور، آموزش مجازی¹⁰، آموزش الکترونیکی، آموزش مبتنی بر فناوری اطلاعات¹¹ یا آموزش وب پایه¹² پا به عرصه اجتماع نهادند در این مفاهیم، کلمه از راه دور بیشتر ناظر بر بعد فیزیکی است که مسأله مسافت و دوری از محل تحصیل را تحت الشعاع قرار می دهد (Brockriede, 1980). البته در رابطه با این مساله بحث های زیادی مطرح شده است که از جمله آنها به روابط روانشناختی، عاطفی و حرکات و اشارات استاد و حتی تعامل با همکلاسی ها و سایرین می توان اشاره کرد (Brockriede, 1980, P. 199) که در مورد آنها به تفصیل در مباحث بعدی صحبت خواهد شد.

در حیطه آموزش از راه دور علاوه بر فناوری های مختلف که کاربرد دارند مقوله هایی چون توانایی اساتید، تواناییهای دانشجویان، امکانات کتابخانه ای در دسترس، پشتیبانی شبکه ای، امکانات نرم

⁹ National Home Study Council

¹⁰ Vitual Education

¹¹ IT-based Education

افزایی، آموزش های مقدماتی، مهارت های ادامه تحصیل، بهبود روش های تهیه، انتقال، ارائه و ارزیابی مواد آموزشی، انواع آموزش مبتنی بر فناوری اطلاعات، مدیریت آموزش در عصر اطلاعاتی و ... هم مطرح می شود که همه این موارد نقش مؤثری در بهبود کیفیت آموزش و حل مشکلات عدم حضور در کلاس های سنتی و ارتقای سطح روابط علمی و دانشگاهی دارند که در طول تحقیق به تفصیل به هر کدام از آنها اشاره خواهد شد.

بیان مسئله:

همگام با سایر رشته ها در رشته کتابداری و اطلاع رسانی هم در دانشگاه های مختلف خارجی اقدام به برگزاری دوره های آموزشی مجازی از طریق اینترنت شده است. این امر بیشتر به دلیل پیشرفت های فناوریک و افزایش رشد اطلاعات و نیاز به مهارت های بیشتر بود که کتابداران و کارمندان کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی به آموزش مستمر و مادام العمر نیاز پیدا کردند و از طرف دیگر هم تحت فشار محیط کار و کمبود وقت بودند و نمی توانستند به شکل سنتی در کلاس ها یا دوره های آموزشی حاضر شوند و یا به تحصیل ادامه دهند که توانایی شیوه آموزش از راه دور در حل این نوع مشکلات توجه افراد را به خود جلب نمود. افزایش دوره های آموزش از راه دور در سطح دانشگاهها و مؤسسات آموزشی به دو علت بوده است: الف. افزایش تعداد دانشجویانی که آموزش به این شیوه را انتخاب می کنند ب. افزایش تعداد مؤسساتی که آموزش از راه دور برای کتابداری و اطلاع رسانی را ارائه می دهند.

آموزش از راه دور در رشته کتابداری و اطلاع رسانی از جنبه های مختلف مفید و دارای اهمیت است:

- فرصت کسب و ارتقای مهارتها و دانش حرفه ای را به محض نیاز فراهم می آورد.
- شرایط لازم برای ادامه تحصیل به شیوه های سنتی را کم می کند و یا از بین می برد.